

---

benaderde. Hij had grote bezwaren tegen alles wat zweemde naar onreglementair optreden.

Kuyper volgde de kwestie in het kerkelijk weekblad *De Heraut* op de voet; hij stuurde aan op een confrontatie met de synode. Uiteindelijk voegden de Dordtse predikanten zich echter naar het synodaal gezag. Enkele jaren later was ds. A.W.L. Talma als scriba van het classicaal bestuur van Dordrecht nauw betrokken bij de bestrijding van de Doleantie. Dit alles speelde zich af in de jaren dat Syb Talma volwassen werd. Zou dat zijn beeld van de strijdende kerk en zijn beeld van Kuyper niet mede gevormd hebben? De opmerking dat het geluid van de Engelse christen-socialisten 'hem aanzienlijk meer aansprak dan de kerkscheuringen en theologische haarkloverij tussen vrijzinnigen en orthodoxen op Nederlandse bodem' (p. 29) zegt meer over de interesse van de auteurs dan over Talma.

In dit verband is het ook van belang om te weten, hoe de verhoudingen lagen in Talma's eerste gemeente, Heinenoord in de Hoeksche Waard. Heinenoord was vier jaar vacant, toen Talma werd beroepen. De Vrienden der Waarheid hadden er in 1870 een evangelisatiegebouw gesticht. In 1887, een jaar voor Talma's intrede, gingen drie van de vijf kerkeeraadsleden met de Doleantie mee. En hoe was Talma's verstandhouding met zijn dolerende collega, ds. R.J.W. Rudolph (1862-1914)? De vragen en de antwoorden ontbreken in dit boek.

De Hoop en Bornebroek hebben kennelijk weinig affiniteit met kerkgeschiedenis. De Doleantie omschrijven ze als een afscheiding van 'gereformeerde gemeenten'. Elders spreken ze van 'de gereformeerde gemeente in Amsterdam waar Kuyper predikant was'. Dat is een handicap voor biografen van een predikant, zeker in een tijd waarin kerkelijke en politieke strijd voortdurend door elkaar heen lopen.

Zo bijvoorbeeld in de aanloop naar de Tweede Kamerverkiezingen van juni 1891. In Oud-Beijerland sprak mr. Th. Heemskerk op een antirevolutionaire partijbijeenkomst. Hij was herkiesbaar als Kamerlid voor het district Ridderkerk. Aan het eind van de vergadering vroeg de voorzitter aan ds. A.S. Talma om te sluiten met gebed. Talma durfde niet te weigeren. 'Hiermede zou men zijn doel hebben bereikt en bij de volgelingen van den heer Talma de waan hebben doen ontstaan, als zou hij tot de anti-revolutionaire partij zijn bekeerd,

ware het niet dat er nog couranten waren, die deze handelwijze onder de oogen van de volgelingen van ds. Talma brachten', aldus de *Nieuwe Gorinchemsche Courant*.

In de *Nieuwe Rotterdamse Courant* plaatsten vijf hervormde predikanten zelfs een advertentie met het advies om niet op 'den doleerenden Heer Mr. Th. Heemskerk' te stemmen. Met minder dan vijftig stemmen verschil werd hij door de liberale kandidaat verslagen.

De Hoop en Bornebroek wijzen terecht op het grote strategische belang van de kandidaatstelling in een districtenstelsel, waarbij allerlei factoren een rol spelen: specifieke politieke en kerkelijke verhoudingen in een district, landelijke partijstrategie en individuele kwaliteit van tegenstanders. In verkiezingstijd bemoeide Kuyper zich dan ook rechtstreeks met de keuze van antirevolutionaire kandidaten in de districten. Waarom nemen de auteurs dan niet de politieke constellatie in het district Dordrecht onder de loep, waar Talma op 23 april 1894 zijn eerste politieke rede hield?

Dordrecht werd in de Kamer vertegenwoordigd door de liberaal S.M. Hugo van Gijn (1848-1937). Als tegenstander van kiesrechtuitbreiding, als anti-Takkiaan, ging hij de verkiezingsstrijd van 1894 in. De Dordtse antirevolutionaire kiesvereniging 'Vreest God, eert den Koning', die vóór kiesrechtuitbreiding was, stond voor de vraag, hoe liberale Takkianen zouden kunnen worden verleid om op een antirevolutionaire kandidaat te stemmen. In de aanloop naar de kandidaatstelling verschenen er advertenties in de dagbladen ten gunste van ds. A.S. Talma, die toen predikant was in Vlis-singen: 'een man bij ieder goed bekend als eerlijk, rechtschapen, spreker van de beste soort, geheel doorkneed in de sociale toestanden'.

De kandidatuur van Talma werd gesteund door de Dordtse afdeling van Patrimonium, in die tijd een van de grootste in het land. Maar Talma bedankte, omdat hij 'overtuigd was dat God hem geroepen had in zijne tegenwoordige betrekking van predikant en niet als lid der Tweede Kamer'. Uiteindelijk besloot de vergadering Kuyper kandidaat te stellen.

Bij de stemming op 10 april 1894 kwam Van Gijn een handvol stemmen tekort voor de absolute meerderheid. Daarom was er veertien dagen later een herstemming tussen Van Gijn en Kuyper. Aan